

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

MIHAIL BULGAKOV

Maestrul și Margareta

Traducere din rusă de
ION COVACI

Postfață de
ION VARTIC

HUMANITAS
fiction

— Cine ești tu, la urma urmei, spune?
— O parte din acea putere
Ce veșnic răul îl voiește
Și veșnic face numai bine.

GOETHE, *Faust*

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul I

Nu vă lungiți la vorbă cu necunoscuții

La asfințitul unei zile toride de primăvară, pe o alee din parcul Patriarșiei prudi¹ își făcuseră apariția doi indivizi. Primul dintre ei, un bărbat de vreo patruzeci de ani, purtând un costum de vară cenușiu-deschis, era scund, brunet, rotofei și chel. Ținea în mână o pălărie altminteri decentă, iar pe fața lui bine rasă tronau niște ochelari în ramă de baga de dimensiuni mirobolante. Al doilea – un tânăr bine clădit, roșcovan, ciufulit, cu o șapcă în carouri dată pe ceafă – purta o geacă de cowboy, niște pantaloni albi, cam șifonați, și espadrile negre.

Primul nu era altul decât Mihail Alexandrovici Berlioz, redactorul-șef al unei reviste literare format carte și președintele uneia dintre cele mai mari asociații scriitoricești din Moscova, cunoscută sub acronimul Massolit², iar tânărul lui însoțitor era poetul Ivan Nikolaevici Ponîrev, care publica sub pseudonimul Bezdomnî³.

Odată ajunși la umbra teilor abia înfrunziți, prima grijă a celor doi scriitori fu să se repeadă la un chioșc vopsit în culori pestrițe, pe a cărui firmă scria: „Bere și răcoritoare“.

E momentul să remarcăm prima ciudățenie a acestui terifiant amurg de mai. Nu numai lângă chioșc, dar pe întreaga alee, paralelă cu strada Malaia Bronnaia, nu era nici țipenie. La o oră când aerul supraîncălzit devenise irespirabil, când

---

1 Iazurile Patriarhiei (rus.). (N.tr.)

2 Literatura de masă (rus.). (N.tr.)

3 Pribeagul (rus.). (N.tr.)

soarele, după ce pârjolise Moscova, luneca, într-o pâclă uscată, undeva dincolo de Sadovoe Kolțo, nimeni nu găsisese cu cale să vină să se așeze pe vreo bancă sub tei – promenada era pe de-a-ntregul pustie.

— Apă minerală Narzan, ceru Berlioz.

— N-avem, răspuse femeia din chioșc, arborând, nu se știe de ce, o mină ofuscată.

— Bere aveți? se interesă, cu glas răgușit, Bezdomnii.

— Bere au să aducă mai pe seară, spuse femeia.

— Dar ce aveți? întrebă Berlioz.

— Sirop de caise, însă e cald, răspuse femeia.

— Bine, dă-ne, dă-ne, dă-ne!...

Siropul spumă abundent și galben, răspândind în văzduh un miros de salon de cofură. După ce-și potoliră setea, pe literați îi apucă instantaneu sughitul. Plătiră consumația și se așezară pe o bancă din apropiere, cu fața spre luciul apei și cu spatele la Bronnaia.

În clipa aceea surveni o a doua ciudățenie, resimțită, e drept, numai de Berlioz. Acesta încetă brusc să mai sughită, inima i se zbătu sălbatic în piept și, pentru o clipă, se prăbuși undeva în neant, pentru ca apoi să revină, dar, i se păru lui Berlioz, având adânc înfiptă în ea un ghimpe bont. În plus, fu cuprins de o spaimă nejustificată, dar atât de atroce, încât îi veni să o rupă la fugă mâncând pământul.

Privi melancolic în jur, nepricepând ce putuse să-l înfri-coșeze. Era palid. Își șterse fruntea cu batista și se gândi: „Ce-o fi cu mine? Niciodată nu mi s-a mai întâmplat așa ceva... Inima începe să-mi joace renghiuri... Sunt surmenat, se vede cât de colo... Cred că e timpul să dau de pământ cu toate și – glonț la Kislovodsk...”

Deodată, văzduhul încins se condensă dinaintea lui, și în acest văzduh prinse contur un ins străveziu, cu înfățișare nespus de stranie. O caschetă minusculă de jocheu pe capul minuscul, un veston în carouri, scurt, strâmt, aerian și el... Individul, înalt cam de un stânjen, dar neverosimil de sfrijit, arbora, vă rog să rețineți, o mină vădit zeflemitoare.

Viața nu-l pregătise pe Berlioz pentru întâmplări atât de neobișnuite. Pălind și mai mult, făcu ochii cât cepele și își spuse uluit: „Așa ceva nu e cu puțință!...”

Dar totul se dovedi a fi cât se poate de real; lunganul translucid se clătina dinaintea lui la dreapta și la stânga, fără să atingă pământul.

Groaza îl năpădi pe Berlioz cu atâta violență, încât închise ochii. Iar când îi redeschise, văzu că totul se terminase: mirajul se risipise, cadrilatul dispăruse, chiar și ghimpele acela o zbughise din inima lui.

— Ptiu, drace! exclamă redactorul. Știi, Ivane, adineauri mai să dau ortul popii de insolație, băiatule! Am avut chiar un fel de halucinație... Dădu să pufnească în răs, dar în ochii lui mai dansau sclipiri de spaimă și mâinile îi tremurau. Încetul cu încetul se calmă însă, își făcu vânt cu batista și, rostind destul de vioi un „Și cum îți spuneam...”, își reluă firul discursului întrerupt de siropul de caise.

Subiectul acestui discurs era, după cum avea să se afle mai târziu, Isus Christos. Pe scurt, redactorul-șef îi comandase poetului, pentru proxiful număr al revistei, un amplu poem antireligios. Ivan Nikolaevici produsese poemul, și încă într-un răstimp uimitor de scurt, numai că, din păcate, comanditarul era prea puțin satisfăcut de rezultat. Bezdomnii își zugrăviseră personajul principal, pe Isus adică, în culori cât se poate de sumbre, dar cu toate acestea, după opinia redactorului, poemul trebuia rescris în întregime. Și acum, Berlioz îi ținea poetului un fel de conferință despre Isus, pentru a-i releva eroarea fundamentală pe care o comisese.

E greu de spus ce anume îi jucase festa lui Ivan Nikolaevici – forța plastică a talentului lui ori o crasă necunoștință de cauză; fapt este că Isus apărea în poem ca o făptură cât se poate de vie, un Christos care existase, incontestabil, cândva, deși dotat din belșug cu metehne.

Berlioz ținea să-i demonstreze poetului că problema nu era cum anume fusese Isus – bun sau rău –, ci că acest Isus,

ca persoană fizică, nu trăise nicicând pe pământ și că toate legendele despre el erau pure născociri, un mit de duzină.

Trebuie spus că redactorul era un om cu lecturi întinse și, în expunerea lui, făcu abile trimiteri la istoricii Antichității, bunăoară la faimosul Filon din Alexandria sau la scriitorul Iosef Flavius, care, spunea el, nu făcuseră nici cea mai mică aluzie la existența lui Isus. Doct, Mihail Alexandrovici îl avertiză pe poet, printre altele, că pasajul din *Analele* lui Tacit, cartea a cinsprezecea, capitolul 44, unde se vorbește despre calvarul lui Isus, nu era decât o târzie inserție apocrifă.

Poetul, pentru care toate acestea constituiau o noutate, îl asculta pe Mihail Aleksandrovici cu multă luare-aminte, fixându-l cu ochii lui verzi, neastâmpărați. Numai arar scăpa câte un sughiț repede înăbușit, înjurând în surdină siropul de caise.

— Nu există nici o religie orientală, spunea Berlioz, în care să nu găsești o fecioară neprihănită ce devine mamă de zeu. Creștinii, fără a fi inventat nimic nou, l-au creat după același calapod pe Isus al lor, care, în realitate, n-a existat nicicând printre cei vii. Tocmai pe asta trebuie pus accentul...

Glasul de tenor dramatic al lui Berlioz reverbera pe aleea pustie și, pe măsură ce Mihail Aleksandrovici se înfunda în hățșuri în care numai un om de solidă cultură se poate aventura fără a-și frânge gâtul, poetul afla tot mai multe lucruri interesante și instructive despre Osiris, milostivul zeu egiptean, fiu al Cerului și al Pământului, despre zeul fenician Fammuz, despre Marduk, zeu al babilonienilor, și chiar despre năprasnicul, deși mai puțin cunoscutul Vizlipuzli, zeu atât de venerat cândva de aztecii din Mexic.

Tocmai când Mihail Aleksandrovici îi povestea poetului cum modelau aztecii din aluat figurine ale lui Vizlipuzli, pe alee se ivi, în sfârșit, cineva.

Ulterior, când, la drept vorbind, era prea târziu, felurite instituții au dat publicității buletine schițând, după știință

și puțință, portretul acestui individ. Lectura lor comparativă stârnește stupeoare. Bunăoară, într-unul se spune că era mic de stat, avea dinți de aur și șchiopăta de piciorul drept. În altul – că era deșirat, avea coroane de platină și șchiopăta de piciorul stâng. În fine, un al treilea consemna expeditiv că individul n-avea nici un fel de semne particulare.

De prisos să spunem că nici una dintre aceste descrieri nu e cătuși de puțin relevantă.

În primul rând, omul nu șchiopăta defel, nu era nici scund și nici deșirat, ci pur și simplu înalt. Cât despre dinți, în stânga avea coroane de platină, în dreapta – din aur. Purta un costum gri, scump și pantofi de fabricație străină, în ton cu costumul. Bereta cenușie și-o pusese, fudul, pe-o ureche, iar la subsuoară ținea un baston cu măciulie neagră, imitând un cap de pudel. Judecând după înfățișare, să tot fi avut vreo patruzeci și ceva de ani. Gura puțin strâmbă. Proaspăt ras. Brunet. Ochiul drept – negru, stângul, nu se știe de ce și cum, – verde. Sprâncenele – negre amândouă, dar una arcuită mai sus decât cealaltă. Pe scurt, un străin.

Trecând prin dreptul băncii pe care se așezaseră redactorul și poetul, străinul îi privi cu coada ochiului, se opri preț de o clipă și, brusc, se trânti pe banca de alături, la un stânjen de cei doi amici.

„Neamț...” își spuse Berlioz.

Englez... gândi Bezdomnîi. Cum de nu moare de cald, cu mânușile alea ?“

Străinul scruta careul de blocuri din jurul lacului; era limpede că se afla pentru întâia oară prin partea locului și că priveliștea i se părea interesantă.

Zăbovi cu privirea asupra etajelor superioare, ale căror geamuri reverberau imaginea orbitoare a unui soare cu marginile zdrențuite, care pe Mihail Aleksandrovici avea să-l părăsească definitiv, apoi și-o coborî spre ferestrele de jos, deja adumbrite de amurg, zâmbi condescendent și ușor ironic cine știe cărui gând și, mijindu-și ochii, își sprijini mâinile pe măciulia bastonului și bărbia pe mâini.

— Tu, Ivane, spuse Berlioz, ai descris foarte bine și cu aplomb satiric, bunăoară, nașterea lui Isus, fiul lui Dumnezeu, dar hazul e că, mult înainte de Isus, au văzut lumina zilei un șir întreg de odrasle ale lui Dumnezeu, cum ar fi, să zicem, fenicianul Adonis, frigianul Attis ori persanul Mitra. Numai că, de fapt, nici unul dintre ei nu s-a născut și n-a existat în realitate, întocmai cum n-a existat nici Isus. În ce te privește, ar fi trebuit ca, în loc să descrii nașterea lui Isus sau sosirea celor trei magi, să dezvălui absurditatea zvonurilor legate de această naștere. Când colo, din textul tău rezultă că el s-ar fi născut într-adevăr!

Bezdomnii tocmai făcea o tentativă de a curma sughițurile ce-l istoviseră; își ținu câteva momente răsuflarea, efort în urma căruia sughița mai dureros și mai sonor, iar Berlioz își întrerupse discursul, pentru că străinul se ridică pe neașteptate și se îndreptă spre ei.

Cei doi scriitori îl priviră intrigati.

— Iertați-mă, vă rog, spuse intrusul, cu accent străin, dar fără a stâlci cuvintele, că, deși n-am avut onoarea să ne cunoaștem, îmi îngădui... Dar subiectul savantei dumneavoastră discuții mă interesează atât de mult, încât...

Își scoase politicos bereta și celor doi amici nu le rămase altceva de făcut decât să se ridice pe jumătate de pe bancă și să-l salute la rândul lor.

„Nu, cred că e franțuz“, gândi Berlioz.

„O fi polonez?“ se întrebă Bezdomnii.

E cazul să adăugăm că poetului străinul îi făcu, de cum deschise gura, o impresie vecină cu repulsia, în vreme ce Berlioz îl găsi agreabil, adică poate e prea mult spus agreabil – în fine... interesant.

— Îmi permiteți să iau loc? întrebă politicos străinul, și, mai de voie, mai de nevoie, cei doi amici se depărtară unul de altul, iar străinul se strecură sprinten între ei și numai-decât plonjă în discuție.

— Dacă am auzit eu bine, dumneata ai binevoit să afirmi că Isus n-a existat? întrebă străinul, îndreptându-și spre Berlioz ochiul stâng – cel verde.

— Nu, auzul nu te-a înșelat, cetățene, spuse curtenitor Berlioz, chiar asta am spus.

— Ah, ce interesant! exclamă străinul.

„Ce naiba o mai fi vrând și ăsta?“ se gândi, încruntându-se, Bezdomnii.

— Iar dumneata erai de acord? se interesă necunoscutul, întorcându-și ochiul drept spre Bezdomnii.

— Sută-n sută! confirmă poetul, care avea o înclinație pentru formulările emfaticе și stilul alegoric.

— Formidabil! exclamă indiscretul personaj și, aruncând, nu se știe de ce, priviri hoțеști împrejur, adăugă, înăbușindu-și vocea de bas: iertați-mi insistența, dar, dacă am înțeleș corect, una peste alta, nici nu credeți în Dumnezeu? Făcu niște ochi speriați și adăugă grăbit: jur că n-am să spun nimănui.

— Așa e, nu credem în Dumnezeu, adeveri Berlioz, căruia spaima străinului îi stărnise un repede înăbușit zâmbet ironic. Dar despre asta la noi se poate vorbi liber.

Străinul se lășă pe speteaza băncii și întrebă cu glasul pițigăiat de curiozitate:

— Adică sunteți ateї?

— Da, suntem ateї, răspunse zâmbind Berlioz, iar Bezdomnii se gândi iritat: „Gânsacul ăsta de pripas se ține scai!“

— Extraordinar! exclamă bizarul personaj și prinse a-și răsuci capul, zgâindu-se, alternativ, când la Berlioz, când la Bezdomnii.

— În țara noastră, ateismul nu mai miră pe nimeni, spuse Berlioz cu politețe diplomatică, majoritatea populației a încetat, încă demult și în deplină cunoștință de cauză, să mai creadă în basmele despre Dumnezeu.

Aici străinul trânti o figură neașteptată: se ridică și-i strânse redactorului uluit mâna, rostind:

— Îngăduiți-mi să vă mulțumesc din toată inima!

— Și pentru ce, mă rog? se interesă, bătând des din pleoape, Bezdomnii.

— Pentru această importantă informație, pe care eu, ca un călător ce sunt, o găsesc extrem de interesantă! exclamă excentricul străin, ridicând semnificativ degetul arătător.

Se vede că importanta informație produsese, într-adevăr, o puternică impresie, căci individul aruncă asupra blocurilor dimprejur priviri speriate, de parcă s-ar fi așteptat ca la fiecare geam să răsară câte un cap de ateu.

„Nu, n-are cum să fie englez...” se gândi Berlioz, iar Bezdomnii se întrebă: „De unde atâta rusă în tărtăcuța lui? Interesant!” Și se înnegură din nou.

— Și totuși, se pune întrebarea, reluă, după un răstimp de neliniștită reflecție, oaspetele de peste hotare, cum rămâne cu dovezile existenței lui Dumnezeu, care, după cum se știe, sunt exact cinci, bătute pe muche?

— Ei bine, spuse cu un fel de milă în glas Berlioz, nici una din aceste dovezi nu stă în picioare și umanitatea le-a expediat încă de mult la arhivă. Recunoști, sper, cetățene, că, în spațiul rațiunii, nu-și poate găsi loc nici un argument al existenței lui Dumnezeu.

— Bravo! strigă străinul, bravo! Ai reprodus cu fidelitate ideea avansată, în materie, de sturlubaticul moșuleț Immanuel! Dar să vezi bazaconie: după ce face arșice toate cele cinci argumente, trânteste, de parcă ar fi vrut să-și bată joc de sine însuși, propriul lui argument – al șaselea!

— Dovada lui Kant, obiectă, zâmbind subțire, eruditul redactor-șef, nu e cu nimic mai convingătoare decât altele. Nu degeaba spunea Schiller că raționamentele lui Kant pe această temă pot fi satisfăcătoare doar pentru niște sclavi. Iar Strauss a luat pur și simplu în derâdere pretinsa lui dovadă.

În timp ce vorbea, Berlioz se întreba în sinea lui: „Ce hram o fi purtând, totuși, tipul ăsta? Și cum de turuie atât de bine pe rusește?”

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul I	
Nu vă lungiți la vorbă cu necunoscuții	9
Capitolul II	
Pontius Pilat	24
Capitolul III	
Al șaptelea argument	52
Capitolul IV	
Urmărirea	58
Capitolul V	
S-a întâmplat la Griboedov	67
Capitolul VI	
Schizofrenie, așa cum s-a și spus	81
Capitolul VII	
Un apartament cu cântec	91
Capitolul VIII	
Duel între un profesor și un poet	104
Capitolul IX	
De la Koroviev citire	115
Capitolul X	
Vești din Ialta	126
Capitolul XI	
Un Ivan, doi Ivani	140

Capitolul XII	
Magia neagră și devoalarea ei	145
Capitolul XIII	
Apare Maestrul	162
Capitolul XIV	
Glorie cocoșului	186
Capitolul XV	
Visul lui Nikanor Ivanovici	197
Capitolul XVI	
Supliciu	212
Capitolul XVII	
O zi agitată	227
Capitolul XVIII	
Vizitatori ghinionişti	242

PARTEA A DOUA

Capitolul XIX	
Margareta	269
Capitolul XX	
Crema lui Azazello	285
Capitolul XXI	
Zborul	292
Capitolul XXII	
La lumina sfeşnicelor	308
Capitolul XXIII	
Mare bal la Satan	324
Capitolul XXIV	
Recuperarea Maestrului	343

Capitolul XXV	
Cum a încercat procuratorul să-l salveze pe Iuda din Kiriath	371
Capitolul XXVI	
Înmormântarea	384
Capitolul XXVII	
Sfârșitul apartamentului 50	409
Capitolul XXVIII	
Ultimele peripeții ale lui Koroviev și Behemoth	428
Capitolul XXIX	
Unde soarta Maestrului și a Margaretei e hotărâtă	443
Capitolul XXX	
E timpul! E timpul!	449
Capitolul XXXI	
Pe colinele Vorobiov	463
Capitolul XXXII	
Iertarea și eternul refugiu	467
EPILOG	475
POSTFAȚĂ	493